

Ochota pomoci

„Byli jsme jeho poslední nadějí...“

dcera zachránce Adolfa Brochaně

KLÍČOVÉ OTÁZKY

- » Jak to, že je člověk ochoten pomoci i přes smrtelné nebezpečí, které mu hrozí?
- » Mají lidé ochotní pomoci něco společného?
- » Které okolnosti jejich pomocné akci pomáhají, které ji naopak komplikují?

93

ÚVODNÍ TEXT

Nikdo neví jistě, kolik nežidovských občanů dalo v období druhé světové války v sázku život, aby zachránilo Židy. Na územích okupovaných nacisty žilo téměř 700 milionů lidí. Na záchranných akcích se jich podílela pouze nepatrná část. Mnoho zachránců bylo odhaleno a zavražděno. Někteří svůj příběh z různých důvodů nikdy nevyprávěli. Příběhy některých byly zdokumentovány a část zachránců byla později izraelským národním památníkem Jad Vašem oceněna titulem „Spravedlivý(á) mezi národy“.

Příběhy některých z těch, kteří s nasazením vlastního života pomáhali, použijeme v této lekci. Pokusíme se pojmenovat okolnosti, které ovlivnily jejich rozhodnutí pomoci těm, kterým hrozilo nebezpečí. Existují nějaké vlastnosti, schopnosti a dovednosti, které činí z lidí úspěšné zachránce?

➔ **Velké a malé dějiny > Holocaust a lidské chování > Pomoc v době pronásledování, s. 402**

PRACOVNÍ MATERIÁL Č. 1

František a Anna Kytlicovi hospodařili na samotě Kněžství nedaleko Žamberka ve východních Čechách. Měli tři děti, dvě zemřely velmi malé, dospělosti se dožil pouze syn Jaroslav. Na začátku druhé světové války mu bylo devět let. Rodina byla zvyklá starat se o potřebné. „Moje maminka dala najíst každému. Když přišel žebrák, dostal najíst, přišli dráteníci ze Slovenska, usušili se u nás, přespali, najedli se a ještě dostali nějaké jídlo na cestu,“ vzpomíná pan Jaroslav. Ani za války rodina nezměnila své zvyky. Kytlicovi poskytli úkryt uprchlému polskému důstojníku Eduardu Pietraszynovi a židovskému mladíkovi Janu Hostovskému.

Když byli žamberečtí Židé v prosinci 1942 povoláni do transportu, Jan Hostovský se rozhodl, že do něj nenastoupí. Dvaadvacetiletý mladík nastrojil vše tak, aby to vypadalo, že se utopil v nedaleké přehradě na Pastvinách a uprchl do lesů. Nějakou dobu se skrýval, přespával v zemlance, kterou si postavil, a živil se tím, co našel. Jednoho dne ho v lese objevil Pietraszyn, který byl již u Kytliců ukrytý a přivedl ho na samotu do Kněžství.

Rodinu Hostovských, která před válkou vlastnila v Žamberku likérku, Kytlicovi znali. Sestra pana Františka Kytlice byla na konci první světové války u Hostovských ve službě. Mladý Jenda Hostovský se již před povoláním do transportu tu a tam v Kněžství zastavil.

Oba muži se u Kytliců úspěšně ukrývali až do konce války. Pietraszyn se poměrně volně pohyboval po okolí a byl v kontaktu s mnoha osobami v okolí Žamberka. Podle vzpomínek Jaroslava Kytlice o něm věděl kdekdo, včetně žambereckých četníků. Jan Hostovský žil však v podkroví domu Kytliců v utajení a vědělo o něm pouze několik lidí.

Domovním prohlídkám četnictva a raziím gestapa, včetně těch nejdivočejších, se v období heydrichiády nevyhnuli ani Kytlicovi. Všechny však přečkali bez úhony, často i díky včasnému varování lidí z okolí. Pan Jaroslav vzpomíná, že k nim jednoho dne přijel na motorce žamberecký četník Novotný s prosbou, která obsahovala varování: „Panímámo, potřebovali bychom pár vajíček na četnickou stanicí, přijela k nám návštěva, gestapo z Hradce.“ V takových chvílích se Pietraszyn a Hostovský na několik dní odebrali do lesního úkrytu a vrátili se, až se situace uklidnila.

Někdy Kytlicovy varoval soused či místní četník, došlo však i k případům, kdy jim někdo vyhrožoval. V průběhu války dostali několik anonymních dopisů, v nichž je jejich pisatelé vyzývali, aby okamžitě přestali ukrývat nebezpečné osoby, aby neohrožovali sebe ani ostatní obyvatele osady. Autoři těchto dopisů však patrně nikdy nezašli tak daleko, aby Kytlicovy udali.

Jan Hostovský měl před válkou přítelkyni, která žila nedaleko Žamberka. Jednou, v době kdy se s Edou Pietraszynem skrývali v lesích, poslal jí Jan po Jaromíru Kytlicovi vzkaz, v němž prosil, aby jim do lesa přinesla trochu jídla. „Když jsem to té slečně dal, vrátila mi to a řekla, že nic psát nebude, ať se k ní Jan vůbec nehlásí, že to je nebezpečné, že by mohli vystřílet celou rodinu,“ vzpomínal Jaromír Kytlic.

V roce 1942 se shodou náhod o ukrytém Janu Hostovském dověděla slečna Hana Šustová. Za heydrichiády, kdy v Kněžství hrozily razie gestapa, se nabídla, že ho ukryje ve svém pokoji v budově žambereckého sanatoria, kde byla ošetřovatelkou. Když se za několik týdnů situace uklidnila, vrátili se Jan a Hana ke Kytlicovým s překvapivou zprávou. Zamílovali se a chtěli se vzít. Bláhová myšlenka? Přílišné riziko? Troufalost? Kytlicovi však dokázali v podmínkách protektorátu zvládnout, zorganizovat a utajit i takovou věc, jakou byla svatba židovského mladíka s křesťanskou nevěstou. V podkroví domu Kytliců je v srpnu 1943 oddal evangelický farář Voborník ze Žamberku. Na tajnou svatbu přijeli Haniny rodiče i její patnáctiletý bratr. Na podzim roku 1944 se mladému páru dokonce narodila dcerka. Navenek samozřejmě Hana vystupovala jako svobodná matka a tajila tak Jana i židovský původ jejich dcery.

Eduard Pietraszyn se v posledních válečných dnech, přes naléhání Františka Kytlice, aby to nedělal, zapojil do partyzánské války proti nacistům a padl v boji, Jan Hostovský se svou manželkou a dcerkou válku přežili.

V únoru 2001 udělil izraelský národní památník Jad Vašem třem členům rodiny Kytlicových titul Spravedlivý/á mezi národy.¹

➔ **Velké a malé dějiny > Zcela obyčejné příběhy? > Jan Hostovský a jeho zachránci, s. 41**

PRACOVNÍ MATERIÁL Č. 2

František Kozák

Nikdo nemohl vědět, co povede k záchraně, co k záhubě. Ašeru Goldbergerovi, Emilu Albirtovi a jeho sestře Sonie se podařilo utéct z pracovního tábora v ukrajinském Lucku. Celé měsíce však nenalezli stálý úkryt. Až v únoru 1943 je ukryl volyňský Čech² František Kozák na svém hospodářství v nedaleké české vesnici Lipina.

1 Miroslava LUDVÍKOVÁ: *Darované životy. Příběhy českých a moravských Spravedlivých mezi národy*, Hradec Králové 2007; Archiv Židovského muzea v Praze, Oddělení pro dějiny šoa, rozhovor č. 849.

2 Češi přicházeli do Volyňské gubernie v carském Rusku, na území dnešní západní Ukrajiny, především mezi léty 1868–1880. Přiváděla je sem levnější zemědělská půda i slibovaná ekonomická a národnostní podpora ze strany carských úřadů.

Jak se později dozvěděli, požádal předtím František Kozák o svolení svou ženu a dvě dospívající dcery, protože si byl vědom, že tím ohrožuje i jejich životy. Jen pětiletému Jiříčkovi neřekl nic. Dvakrát vpadli do vesnice Němci a ukrajinští nacionalisté pátrající po Židech, ale nikoho nenašli, a přitom, jak píše Goldberger ve svém svědectví, nebyli jediní Židé ve vesnici. Po žních roku 1943, při kterých v hodinách, kdy nehrozilo nebezpečí, uprchlíci pomáhali, rozhodli se Emil a Sonia Albirtovi změnit místo úkrytu. Byli však chyceni a popraveni. Místo nich Kozákovi ukrývali až do osvobození sovětskou armádou v únoru 1944 jiného židovského uprchlíka. Co je k tomu přimělo? Podle Goldbergera byl Kozák vzdělaný, svobodomyšlný, inteligentní a měl zlaté srdce a jeho žena byla prolnuta hlubokou křesťanskou vírou.

Vladimír Hončík

K přežití bylo třeba duchapřítomnosti, odvahy a hlavně štěstí. Desetiletá Sonia Samsonová byla odvedena v listopadu 1941 s matkou a malým bratrem Benjaminelem spolu se 17 000 Židy rovenského ghetta na hromadné popraviště v blízké strži Sosenki. Matka na Soniu naléhala, aby se s bratrem pokusila o záchranu. Když první pokus o únik selhal, trvala na tom, aby se Sonia pokusila o útěk sama.

Sonia se tedy obrátila na dva esesáky na okraji popraviště a tvrdila, že není Židovka, že ji matka poslala brzy ráno z Rovna do blízké ukrajinské vesnice pro vejce a chleba, a že se najednou ocitla v davu. Odvedli ji ke skupině důstojníků, mezi nimiž byl i lékař SS. Osobně ji odvedl domů na adresu volyňských Čechů, se kterými byli Samsonovi v obchodním spojení. Tam se ukázalo, že Sonia lhala, lékař SS ji však nechal žít.

Ujali se jí Vladimír Hončík a jeho žena Marie ve vesnici Glinsk Czeski (Český Hlinek). Sonia ve svém svědectví uvedla: „Od toho dne jsem se stala venkovským děvčetem, dojila jsem krávy, vodila jsem je na pastvu, pomáhala v domácnosti, hlídala kojenice a spravovala punčochy.“

Vladimírovi rodiče, kteří žili v jiné vesnici, naléhali, aby se Židovky zbavil, protože ohrožuje životy všech. Hončíkovi proto poslali Soniu ke své babičce. Když tam po celodenní chůzi podél kolejí došla, byla odmítnuta a vydala se zpět k Vladimírovi a Marii. U nich zůstala až do osvobození. Z rodiny přežil ještě otec, se kterým se později vystěhovali do Izraele.

Hončíkovi se po válce z Volyně vrátili na Moravu, na statek v Dolním Sucholomu. Teprve v roce 1992 je mohla Sonia, nyní Stainbergová, matka dvou dětí a babička tří vnoučat, navštívit. Ani nyní nepřijali jakoukoliv odměnu.

Božena Liederbauchová

Manžel Boženy Liederbauchové, Češky z Rokycan, byl Žid. Když v roce 1940 umíral na souchotiny, poprosil svého přítele Huga Goldscheidera, aby se staral o vdovu a jedenáctiletou dceru Františku. Hugo to slíbil, ale v lednu 1942 byl deportován do terezínského ghetta a odtamtud v březnu téhož roku do Izbice v lublinské oblasti.

Božena, která pravidelně posílala Hugovi i jiným deportovaným přátelům balíčky, obdržela v červnu 1943 na poštu telefonickou výzvu neznámého muže, aby se dostavila v půl deváté večer na nádraží v Mýtě. Měla obavu z léčky, proto čekala ukryta za stromem. Na nádraží nebyl nikdo než bosý, otrhaný žebrák. Ukázalo se, že je to Hugo, kterému se podařilo utéct z Izbice.

Ve svých čtyřiceti letech vážil pětáctyřicet kilogramů, byl pokryt boláky a v prvních dnech jen spal. Božena pro něho vytvořila úkryt v komoře, ve velké krosně se starými kabáty. Aby Hugo uživila, měnila své oblečení za jídlo a cigarety.

Hned po osvobození se Hugo s Boženou oženil a adoptoval Františku, která končí své svědectví trpkou poznámkou: V ČSSR se jim nedostalo žádného uznání za hrdinský čin, „záchrana jednoho Žida neměla význam“. Z tisícovky lidí deportovaných do Izbice společně s Hugem Goldscheiderem přežilo jen šest osob.

Ladislav Holub

Hanuš a Božena Liebitzky uprchli roku 1938 před nacisty z Ústí nad Labem do Prahy. Děti se jim podařilo odeslat jedním ze záchranných vlaků do Anglie. Hanuš uprchl přes Polsko za nimi, jeho ženě se však útěk nezdařil. Za okupace pracovala jako ošetřovatelka v židovské nemocnici v Praze na Vinohradech. Když byla v březnu 1943 povolána do transportu do terezínského ghetta, nenastoupila a ukryla se u přátel. Nechtěla je ohrozit, a tak měnila své úkryty. To učinila osmkrát. V dubnu 1944 se však ocitla bez přístřeší. Aby si mohla v noci alespoň zdřímnout, koupila si lístek na vlak a vyjela nazdařbůh. V kupé se rozplakala. Železničář Ladislav Holub

z Dobřichova, který cestoval ve stejném kupé, se jí zeptal, proč pláče, a když se mu ve své bezradnosti svěřila, bez váhání jí nabídl úkryt. Na základě falešných dokumentů na jméno Elvíra Lašková, které vlastnila, ji přihlásil k pobytu u sebe doma jako vzdálenou příbuznou, která se bojí žít sama v Praze. Ani jeho žena neznala až do osvobození pravou identitu své pomocnice v domácnosti.

Stanislav Zvoníček, Jiří Seydler a Antonín Dvořák

I když popud k pomoci Židům vyšel z politického přesvědčení, bylo stále třeba lidské soudržnosti. Karel Körper, narozený roku 1919 v Plzni, za okupace musel kvůli svému původu ukončit vysokou školu a působil jako učitel židovských dětí v rámci ilegálního vzdělávání. V lednu 1942 byl deportován společně s rodiči do Terezína a odtamtud byl poslán v dubnu 1942 na práci do oslavanských dolů. Před návratem skupiny z pracovního nasazení do ghetta v srpnu 1943 uprchl a nějaký čas se skrýval na Plzeňsku.

Stanislav Zvoníček, Jiří Seydler a Antonín Dvořák byli na jaře roku 1944 osloveni členem odbojové organizace Předvoj, zdali by nebyli ochotni ukrýt židovského uprchlíka. Bez váhání souhlasili, ubytovali ho ve svém bytě, zajistili pro něho padělané doklady, oblečení a peníze. Když se uprchlík, známý pod jménem Černý, dozvěděl, že se na Slovensku chystá povstání, rozhodl se, že se k němu připojí.

Až po skončení války se Seydler, Zvoníček a Dvořák dozvěděli, že onen Černý se jmenoval Karel Körper a že zahynul v průběhu Slovenského národního povstání v listopadu 1944 v Horném Moštenci.

Na otázku, co bylo pohnutkou k pomoci, odpověděl v listopadu 1999 Jiří Seydler, jediný ze tří Spravedlivých, který byl ještě naživu: „Motivace byla dána naším světonázorem – nenávisť k nacismu, ke kolaboraci a humanistické úvahy týkající se osudu celého židovského národa. Naše pomoc, i když byla spojena s velkým rizikem, byla pro nás samozřejmostí.“

Jaroslav Chlup

Příběhy pomoci z počátku roku 1945 se často podobají jeden druhému. Některým vězňům se podařilo uprchnout z pochodů smrti, když byli hnáni před postupujícími spojeneckými vojsky do koncentračních táborů dále od fronty. Vězňové se často pohybovali blízko protektorátních hranic.

Šlo většinou o vězně a vězeňkyně původem z Polska, Maďarska a Rumunska. Byli vyhladovělí, vymrzlí a zavšivení a úkryt jim poskytli čeští vesničané z čirého lidského soucitu. Vykoupali je, vyprali oblečení, krmili je, uložili v čisté posteli.

Malá, odlehlá vesnice měla své výhody – esesáci se tam ukazovali zřídka-kdy a v případě prohlídky bylo lehčí nalézt úkryt v hospodářství či v blízkém lese. Na druhé straně však nebyl čas varovat před blížící se prohlídkou, vesničané měli ve zvyku navštěvovat sousedy bez ohlášení a postřehli každou nezvyklou okolnost. Proto bylo třeba, aby i oni byli spolehliví.

Polský Žid Herman Feder se zúčastnil jednoho z pochodů smrti z osvětimského tábora Monowitz-Buna do Bergen-Belsenu. Blízko západočeské vesnice Žihle, na konci svých sil zůstal ležet u cesty. Měl štěstí, nebyl zastřelen, jak se často vysíleným vězňům stávalo. Tam jej objevil Jaroslav Chlup a jeho žena Anna. Feder vážil pětatřicet kilogramů, měl zlomenou nohu a vysokou horečku. Chlupovi jej balili po osm dnů každé dvě hodiny do studených prostěradel.

Někdo z okolí Chlupovy udal, že schovávají uprchlíka. Před razíí gestapa se však Jaroslavu Chlupovi podařilo vynést Federa včas ven a schovat ho za hromadou dříví. Pak jej převezl do již osvobozené nemocnice v Kralovicích, kde Herman Feder ležel osm dnů v bezvědomí. Lékař mu odmítl dát další injekci, protože jej považoval za beznadějný případ. Jaroslav Chlup, který docházel do nemocnice každý den, však na něho naléhal, aby to ještě jednou zkusil, a tím Hermanu Federovi zachránil život.

Po propuštění z nemocnice byl Herman v bíděném stavu, a tak se vrátil ke Chlupovým. Zůstal u nich tři roky. Později se vystěhoval do Los Angeles. Do Spojených států později před komunisty uprchli i Chlupovi. Obě rodiny váže celoživotní přátelství, často spolu telefonují, navštěvují se a pomáhají si.

Adolf Brchaň

JUDr. Josef Krautman byl účastníkem odbojové skupiny dr. Kloudy. Byli vyzrazeni a skoro všichni její účastníci byli pozatýkáni, mučeni a popraveni. Na Josefa Krautmana byl vydán zatykač, podařilo se mu však utéct. Na každé adrese, kde pobýval, byl vyzrazen a musel odejít.

Nakonec našel úkryt u rodiny Adolfa Brchaně. Jeho dcera Naďa Marková, rozená Brchaňová, ve svém svědectví uvedla: „Jelikož se kdysi znal s bratrem mého tatínka, Josefem Brchaněm z Jindřichova Hradce, obrátil se v nouzi na něho a ten mu poradil obec Zahrádky, kterou gestapo zatím neznalo. Byli jsme jeho poslední nadějí, jinak byl připraven spáchat sebevraždu rozkousnutím ampulky jedu. Můj tatínek Adolf Brchaň, bývalý četník na Podkarpatské Rusi, maminka Anna, kmotříček Josef Kolman a kmotříčka Milada Kolmanová ho u sebe ukryli. Schovával se zde od r. 1943 až do května 1945. Živili ho a o všechno se starali.“ Nadě bylo v tu dobu deset let, měla ještě dvě mladší sestry – osmiletou Miluši a dvouletou Soničku.

Paní Marková dodává: „Bylo to velmi nebezpečné nejen pro celou rodinu, ale i pro celou vesnici. Byl ukryt na půdě v seně. Odtud scházel do kuchyně na jídlo, když Milada zatukala holí na strop. Kolman byl krejčí, a když k němu náhle přišel zákazník, představil Krautmana jako „pána z Olešné“, který si přišel dát něco ušít.“ Převlečen za ženu, s šátkem na hlavě, pomáhal Krautman svým zachráncům při mlácení obilí, přebírání brambor a ukládání sena. „Po válce k nám strýček často jezdíval a my zase k němu. Byl za všechno vděčný a cítil se moc zavázán. Podporoval finančně kmotry i nás.“

Růžena Šmídová

Ukryt jednoho Žida bylo nebezpečné, ale ukryt jich několik najednou vyžadovalo mimořádnou odvahu. Dora Kaftalová utekla v roce 1942 z varšavského ghetta ke své tetě do Izbice v lublinské oblasti a sprátelila se tam s Janem Neumannem, který byl do Izbice deportován z terezínského ghetta. Společně uprchli. Podařilo se jim překročit protektorátní hranice a dostat se do Řevnic u Prahy, odkud pocházela rodina Neumannových.

V dubnu 1943 jim z antifašistického přesvědčení poskytla úkryt Růžena Šmídová a její adoptivní syn Bohdan Bohun. Jejich rodinný dům byl obklopen zdí, a tím poněkud chráněn před pohledy zvědavců. Již předtím zde našel úkryt Janův bratr Max a jeho přítelkyně Thea Kimlová. Bohdan vykopal skryš pod podlahou obývacího pokoje, kde utečenci přebývali přes den. V noci, po odsunutí stolu a koberce nad otvorem úkrytu, vylezli, aby se mohli protáhnout.

V srpnu 1943 se však objevilo gestapo a zatкло jak Růženu Šmídovou se synem Bohdanem, tak i ukrývané. Byli odvezeni do věznice gestapa v Kladně, později do Malé pevnosti v Terezíně, a poté do dalších koncentračních táborů. Jako zázrakem se všichni dočkali osvobození.³

METODICKÁ ČÁST

- » Časová dotace: 90 minut, doporučujeme vyučujícím upravit citlivě délku pracovních textů podle schopností jejich žáků, stejně tak volit a měnit učební strategie a metody podle svých pedagogických zkušeností
 - » Způsob práce: čtení s porozuměním, skupinová práce, skládkové čtení, vytváření schémat
 - » Klíčová slova: Spravedliví mezi národy, zachránci, holocaust
1. Přečtete žákům úvodní text, poskytněte jim ho ke čtení, nebo uveďte hodinu v podobném duchu. Můžete využít text v podkapitole *Pomoc v době pronásledování ve Velkých a malých dějinách*.
 2. Rozdělte žáky do pracovních skupin, ideálně po čtyřech členech. Budeme jim říkat domovské skupiny. Každá domovská skupina obdrží čistý list papíru formátu A3 (nebo větší), se kterým bude pracovat po celou lekci, a který použije v závěrečné prezentaci. Vyzvěte žáky, aby se zamysleli nad tím, zda „zachránce“ je člověk nějakých zvláštních kvalit (vlastností, schopností a dovedností), které roli zachránce předurčují nebo alespoň pomáhají být úspěšným zachráncem, případně zda existují nějaké okolnosti, které tuto roli usnadňují. Nechť každý žák napíše seznam takových kvalit do jednoho „svého“ rohu společného listu papíru. Poté umožněte

3 Ruth BONDYOVÁ: „Pomoc v nouzi největší. Čeští Spravedliví mezi národy“, *Terezínské studie a dokumenty* 2008, eds. Jaroslava Milotová, Anna Hájková, Praha 2008, s. 156–158, 161–164, 171. Upraveno, kráceno.

čtveřicí, aby své nápady sdílely. Doprostřed listu ať větším písmem napíší vlastnosti, na kterých se shodli.

3. Poskytněte domovským skupinám kopie příběhu rodiny Kytlicových ze Žamberka (Pracovní materiál č. 1). Vyzvěte žáky, aby příběh prostudovali, a v domovských skupinách odpověděli na následující otázky.

- a) *Co je na příběhu zajímavé/nejzajímavější?*
- b) *Jak se lidé z příběhu stali zachránci (kdy, jak, proč)?*
- c) *Co jim v zachraňování pomohlo?*
- d) *Co jim zachraňování komplikovalo, znesnadňovalo?*

Nakonec ať na svůj list papíru doplní vlastnosti a okolnosti, které je po prostudování konkrétního příběhu zachránců napadly. Mohou také některé původní upravit, doplnit, případně škrtnout.

4. Nyní každého žáka z domovské skupiny pošlete do skupiny nové – expertní. Pokud v domovských skupinách byli žáci označeni čísly:

1 – 2 – 3 – 4	nyní se sejdou ve skupinách	1 – 1 – 1 – 1
1 – 2 – 3 – 4		2 – 2 – 2 – 2
1 – 2 – 3 – 4		3 – 3 – 3 – 3
1 – 2 – 3 – 4		4 – 4 – 4 – 4

Ať si žáci v expertních skupinách sdělí, na co přišli ve skupinách domovských. Potom každá expertní skupina obdrží dva další příběhy zachránců (jednotlivé části Pracovního materiálu č. 2). Po prostudování příběhů ať žáci odpovědí na stejné otázky jako u textu o Kytlicových (viz. bod 3) a vytvoří přiléhavý název pro každý z příběhů.

5. Nyní se žáci vrátí do původních domovských skupin a stále na tentýž list papíru naposled doplní získané postřehy: *Jaké vlastnosti a okolnosti pomáhají lidem být úspěšnými zachránci?*
6. Vyzvěte nyní domovské skupiny, aby shrnuly a prezentovaly v plénu své postřehy a odpovědi na klíčové otázky z úvodu lekce.

Pokud máte zájem a zbyl-li vám čas, můžete lekci doplnit o další aktivitu:

7. Sociální psychologové Bibb Latané a John Darley se v 60. letech zabývali otázkou diváků/přihlížejcích – lidí, kteří jsou svědky zla, ale nezasáhnou. Jedním z výsledků jejich výzkumu, který se primárně netýkal holocaustu, je pětistupňový proces, kterým se diváci mění v aktivní účastníky/zachránce.⁴ Jde o tyto fáze:

- e) *uvědomit si, že něco je špatně*
- f) *vyložit si situaci tak, že lidé potřebují pomoc*
- g) *za její nabídnutí převzít odpovědnost*
- h) *zvolit druh pomoci*
- i) *uskutečnit ji.*

Lze podle vašeho názoru takové schéma použít i v případech, které jste studovali? Pokuste se kvality zachránců z vašich seznamů propojit s jednotlivými fázemi proměny z diváka v zachránce podle Lataného a Darleyho. Které z nich pomáhají člověku „uvědomit si, že je něco špatně“, které usnadňují „zvolit druh pomoci“ apod.